

Η θρησκεία ως λόγος φόβου δίωξης στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 1 Α (2) της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων

Ι. Εισαγωγή

1. Η εξέταση των αιτήσεων ασύλου που στηρίζονται στη θρησκεία ως λόγο φόβου δίωξης μπορεί να είναι ιδιαίτερα περίπλοκη. Τα όργανα με αποφασιστική αρμοδιότητα στη διαδικασία καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα δεν έχουν υιοθετήσει πάγια προσέγγιση, ειδικά όσον αφορά στην εφαρμογή του όρου «θρησκεία» που περιλαμβάνεται στον ορισμό του πρόσφυγα της Σύμβασης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων και στον καθορισμό της «δίωξης» σε αυτό το πλαίσιο. Συχνά, οι ισχυρισμοί των αιτούντων άσυλο για φόβο δίωξης λόγω θρησκείας επικαλύπτονται από έναν ή περισσότερους από τους λόγους φόβου δίωξης που αναφέρονται στη Σύμβαση ή μπορεί να συνίστανται στην αλλαγή της θρησκείας μετά την αναχώρηση από τη χώρα καταγωγής, οπότε πρόκειται για περιπτώσεις «επί τόπου προσφύγων». Αν και οι παρούσες οδηγίες δεν στοχεύουν στον εξαντλητικό ορισμό της έννοιας της «θρησκείας» παρέχουν στα επιφορτισμένα να αποφασίσουν επί των αιτημάτων ασύλου όργανα κατευθυντήριες αρχές προκειμένου να διευκολύνονται κατά τον καθορισμό του καθεστώτος του πρόσφυγα σε παρόμοιες υποθέσεις.

2. Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου ένα από τα θεμελιώδη δικαιώματα του ατόμου είναι η ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας. Προκειμένου για την εξέταση των αιτημάτων ασύλου που στηρίζονται στη θρησκεία ως λόγο φόβου δίωξης χρήσιμα κείμενα αναφοράς είναι μεταξύ άλλων το άρθρο 18 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948¹ και τα άρθρα 18 και 27 του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων². Άλλα σχετικά κείμενα αναφοράς είναι τα Γενικά Σχόλια της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων³, η Διακήρυξη του 1981 για την Εξάλειψη όλων των

¹ 18. Κάθε άτομο έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας. Στο δικαίωμα αυτό περιλαμβάνεται η ελευθερία για την αλλαγή της θρησκείας ή πίστης, όπως και η ελευθερία να εκδηλώνει κανείς τη θρησκεία του ή τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, μόνος ή μαζί με άλλους, δημόσια ή ιδιωτικά, με τη διδασκαλία, την άσκηση, τη λατρεία και με την τέλεση θρησκευτικών τελετών.

² Έχει κυρωθεί με Ν. 2462/1997 (ΦΕΚ 25, τ. Α') Άρθρο 18. 1. Καθένας έχει δικαίωμα στην ελευθερία της σκέψης, συνείδησης και θρησκείας. Αυτό το δικαίωμα περιλαμβάνει την ελευθερία να έχει ή να υιοθετεί κανείς τη θρησκεία ή την πεποίθηση της επιλογής του και την ελευθερία, είτε ατομικώς είτε από κοινού με άλλους, και είτε δημοσίως είτε ιδιωτικώς, να εκδηλώνει τη θρησκεία ή την πεποίθησή του δια της λατρείας, ιεροτελεστίας, πρακτικής και διδασκαλίας. 2. Κανένας δεν υπόκειται σε καταναγκασμό, που θα μπορούσε να παρεμποδίσει την ελευθερία του να έχει ή να υιοθετήσει τη θρησκεία ή την πεποίθηση της επιλογής του. 3. Η ελευθερία της εκδήλωσης της θρησκείας ή πεποίθησης μπορεί να υπόκειται μόνον σε εκείνους τους περιορισμούς που ορίζει ο νόμος και είναι απαραίτητοι για την προστασία της δημόσιας ασφάλειας, τάξης, υγείας ή ηθών ή των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων. 4. Τα κράτη μέρη στο παρόν σύμφωνο αναλαμβάνουν την υποχρέωση να σέβονται την ελευθερία των γονέων και, όπου ισχύει, των νομίμων κηδεμόνων, να εξασφαλίζουν τη θρησκευτική και ηθική αγωγή των παιδιών τους σύμφωνα με τις δικές τους πεποιθήσεις. Άρθρο 27. Σε εκείνα τα κράτη όπου υπάρχουν εθνικές, θρησκευτικές ή γλωσσικές μειονότητες, τα πρόσωπα που ανήκουν σε αυτές τις μειονότητες δεν θα στερούνται του δικαιώματος, από κοινού με τα άλλα μέρη της ομάδας τους, να απολαμβάνουν το δικό τους πολιτισμό, να ομολογούν τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις και να τις ασκούν ή να χρησιμοποιούν τη δική τους γλώσσα.

³ Βλέπε για παράδειγμα το Γενικό Σχόλιο Νο. 22 που υιοθέτησε στις 20.7.1993 η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Ο.Η.Ε. κατ' εφαρμογή του άρθρου 40 παρ. 4 του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων. Πρόκειται για το έγγραφο UN doc. CCPR/C/21/Rev.1/ADD.4, της 27.9.1993, παράγραφος 2: «Το άρθρο 18 του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων προστατεύει θεϊστικές, μη θεϊστικές και αθεϊστικές πεποιθήσεις καθώς και το δικαίωμα του κάθε ανθρώπου να μην πιστεύει σε κάποια θρησκεία. Οι όροι «πίστη» και «θρησκεία» πρέπει να ερμηνεύονται ευρέως. Το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 18 δεν περιορίζεται στις παραδοσιακές θρησκείες ή στις θρησκείες και πεποιθήσεις με θεσμικά χαρακτηριστικά ή σε πρακτικές ανάλογες αυτών των παραδοσιακών θρησκειών. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή αντιμετωπίζει με ανησυχία κάθε τάση διάκρισης λόγω θρησκείας ή πίστης για οποιοδήποτε λόγο, συμπεριλαμβανομένων όσων έχουν πρόσφατα υιοθετηθεί ή αντιπροσωπεύουν θρησκευτικές μειονότητες, που μπορεί να αποτελέσουν στόχο επίθεσης από την επικρατούσα θρησκευτική κοινότητα».

Μορφών Μισαλλοδοξίας και Διάκρισης που στηρίζονται στη Θρησκεία ή στην Πίστη, η Διακήρυξη του 1992 για τα Δικαιώματα Όσων Ανήκουν σε Εθνικές ή Εθνοτικές, Θρησκευτικές και Γλωσσολογικές Μειονότητες και το σύνολο των εκθέσεων του Ειδικού Απεσταλμένου για τη Θρησκευτική Μισαλλοδοξία⁴. Τα προαναφερόμενα κείμενα του διεθνούς δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου παρέχουν κατευθυντήριες οδηγίες για τον καθορισμό της έννοιας της «θρησκείας» στο πλαίσιο του διεθνούς προσφυγικού δικαίου, όπου εξετάζεται η πολιτική των κρατών να περιορίζουν ή να απαγορεύουν κάποιες πρακτικές.

II. Ανάλυση των ουσιαστικών προϋποθέσεων

A. Ορισμός της «θρησκείας»

3. Σύμφωνα με τον ορισμό του «πρόσφυγα» που αποτυπώνεται στο άρθρο 1 Α (2) της Σύμβασης του 1951:

A. Εν τη εννοία της παρούσης Συμβάσεως ο όρος «πρόσφυξ εφαρμόζεται επί... (2) παντός προσώπου όπερ συνεπεία γεγονότων ... και δεδικοιολογημένου φόβου διώξεως λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων ευρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει την υπηκοότητα και δεν δύναται ή, λόγω του φόβου τούτου, δεν επιθυμεί να απολαύη της προστασίας της χώρας αυτής, ή εάν μη έχον υπηκοότητα τινά και ευρισκόμενον συνεπεία τοιούτων γεγονότων εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους αυτού διαμονής, δεν δύναται ή, λόγω του φόβου τούτου, δεν επιθυμεί να επιστρέψη εις ταύτην.

4. Από τις προπαρασκευαστικές εργασίες της Σύμβασης του 1951 προκύπτει ότι η δίωξη που οφείλεται στη θρησκεία αποτέλεσε αναπόσπαστο και αποδεκτό τμήμα του ορισμού του πρόσφυγα καθόλη τη διαδικασία της υιοθέτησής του. Όμως, οι συντάκτες της Σύμβασης του 1951 δεν αποπειράθηκαν να ορίσουν την έννοια της «θρησκείας»⁵. Δεν υπάρχει παγκόσμια αποδεκτός ορισμός της έννοιας της «θρησκείας», αλλά τα κείμενα που προαναφέρονται (στην παράγραφο 2 του παρόντος εγγράφου) παρέχουν το πλαίσιο ερμηνείας της στις περιπτώσεις εφαρμογής της στο διεθνές προσφυγικό δίκαιο. Άρα, η έννοια της «θρησκείας» στη Σύμβαση του 1951 μπορεί να θεωρηθεί ότι περιλαμβάνει την ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης ή της πίστης⁶. Όπως υπογραμμίζει η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων «η θρησκεία» δεν «περιορίζεται ... στις πα-

τα».

⁴ Σε περιφερειακό επίπεδο βλέπε άρθρο 9 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του 1950 για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (Ν.Δ. 53/1974, ΦΕΚ 256, τ. Α') «1. Παν πρόσωπον δικαιούται εις την ελευθερίαν σκέψεως, συνειδήσεως και θρησκείας, το δικαίωμα τούτο επάγεται την ελευθερία αλλαγής θρησκείας ή πεποιθήσεως, ως και την ελευθερίαν εκδηλώσεως της θρησκείας ή των πεποιθήσεων μεμονωμένως ή συλλογικώς, δημόσια ή κατ' ιδίαν, δια της λατρείας, της παιδείας, και της ασκήσεως των θρησκευτικών καθηκόντων και τελετουργιών. 2. Η ελευθερία εκδηλώσεως της θρησκείας ή των πεποιθήσεων δεν επιτρέπεται να αποτελέση αντικείμενον ετέρων περιορισμών πέραν των προβλεπομένων υπό του νόμου και αποτελούντων αναγκαία μέτρα, εν δημοκρατική κοινωνία δια την δημόσιαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της δημοσίας τάξεως, υγείας και ηθικής, ή την προάσπισιν των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων».

⁵ Πηγή κλειδί στις εισηγήσεις των κρατών ήταν ο ορισμός του πρόσφυγα που αποτυπωνόταν στο Καταστατικό του Παγκόσμιου Οργανισμού Προσφύγων (International Refugee Organization). Πρόσφυγες ήσαν όσοι εναντιώνονταν στην επιστροφή τους στη χώρα όπου φοβούνταν να διωχθούν λόγω «φυλής, θρησκείας, εθνικότητας ή πολιτικών πεποιθήσεων» (Ο πέμπτος λόγος φόβου δίωξης λόγω συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα υιοθετήθηκε αργότερα, στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων για την υιοθέτηση της Σύμβασης του 1951).

⁶ «71. Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και τα Σύμφωνα για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου διακηρύσσουν το δικαίωμα στην ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας που περιλαμβάνει και την ελευθερία του προσώπου να μεταβάλει τη θρησκεία του καθώς και την ελευθερία να την εκδηλώνει δημόσια ή ιδιωτικά, διαμέσου θρησκευτικής διδασκαλίας, άσκησης λατρείας και παρακολούθησης τελετών». Βλέπε σελίδα 22 του *Εγχειριδίου για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων*, Έκδοση του Γραφείου του Ύπατου Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, Αθήνα 2003.

ραδοσιακές θρησκείες ή στις θρησκείες και πεποιθήσεις με θεσμικά χαρακτηριστικά ή σε πρακτικές ανάλογες των παραδοσιακών θρησκειών». Με την ευρεία έννοια καλύπτει πράξεις παράλειψης ή άρνησης λατρείας μιας θρησκείας ή την πίστη σε συγκεκριμένη θρησκεία. Όμως, η ελευθερία σκέψης, συνείδησης ή θρησκείας περιορίζεται και το διεθνές δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου προβλέπει τα θεμιτά όρια που περιστέλλουν την άσκησή της (όπως αναλύονται στη συνέχεια, στις παραγράφους 15 και 16 του παρόντος εγγράφου).

5. Οι ισχυρισμοί που στηρίζονται στη «θρησκεία» μπορεί να περιλαμβάνουν ένα ή περισσότερα από τα εξής στοιχεία:

- α) τη θρησκεία ως πίστη (συμπεριλαμβανομένης και της αθεΐας),
- β) τη θρησκεία ως ταυτότητα,
- γ) τη θρησκεία ως τρόπο ζωής.

6. Σε αυτό το πλαίσιο η «πίστη» πρέπει να ερμηνευθεί ως περιλαμβάνουσα μη θειστικές και αθειστικές πεποιθήσεις. Μπορεί να εκφράζεται με πεποιθήσεις ή αξίες για τη θεία ή την ύστατη πραγματικότητα ή την πνευματική μοίρα του ανθρώπου. Οι αιτούντες άσυλο μπορεί να χαρακτηρίζονται, ακόμα και από τους άλλους πιστούς της θρησκευτικής τους παράδοσης, αιρετικοί, αποστάτες, σχηματικοί, παγανιστές ή δεισιδαίμονες και γι' αυτό το λόγο να διώκονται.

7. Η «ταυτότητα» αφορά λιγότερο τις θεολογικές πεποιθήσεις και περισσότερο τη συμμετοχή σε μια κοινότητα που πιστεύει ή που συνδέεται με κοινές πεποιθήσεις, τελετουργίες, παράδοσεις, εθνικότητα, ιθαγένεια ή γενεαλογία. Ο αιτών άσυλο μπορεί να ταυτίζεται ή να έχει την αίσθηση ότι ανήκει σε μια ειδική ομάδα ή κοινότητα ή να αναγνωρίζεται από τους άλλους ως μέλος αυτής της ομάδας ή της κοινότητας. Σε πολλές περιπτώσεις οι διώκτες μπορεί να έχουν ως στόχο θρησκευτικές ομάδες που είναι διαφορετικές από αυτήν στην οποία ανήκουν επειδή θεωρούν ότι η αυτές απειλούν την ταυτότητά τους ή τη νομιμότητά τους.

8. Για κάποιους η «θρησκεία» είναι ζωτική πτυχή του «τρόπου ζωής τους» και της σχέσης τους, μερικής ή σφαιρικής, με τον κόσμο. Η θρησκευτική τους πίστη μπορεί να εκδηλώνεται με διάφορους τρόπους, όπως με ιδιαίτερα ενδύματα ή με την τήρηση ειδικών θρησκευτικών πρακτικών, συμπεριλαμβανομένων θρησκευτικών αργιών ή διαιτολογικών συνηθειών. Αυτές οι πρακτικές μπορεί να αντιμετωπίζονται ως ασήμαντες από άλλους, αλλά να είναι ο πυρήνας της θρησκείας για τον ενδιαφερόμενο.

9. Η αξιολόγηση της ειλικρίνειας της πίστης, της ταυτότητας και /ή ενός συγκεκριμένου τρόπου ζωής μπορεί να μην συνδέεται κατ' ανάγκη άμεσα με το φόβο δίωξης. Για παράδειγμα, μπορεί να μην είναι απαραίτητο να διακηρύσσει ο αιτών άσυλο ότι πιστεύει μια θρησκεία, ότι έχει συγκεκριμένες θρησκευτικές πεποιθήσεις ή ότι ακολουθεί θρησκευτικές πρακτικές, όταν ο διώκτης του αποδίδει τη θρησκεία, τις πεποιθήσεις ή τη λατρεία. Μπορεί εξίσου να μην είναι απαραίτητο να γνωρίζει ή να κατανοεί ο αιτών άσυλο τη θρησκεία που ασπάζεται όταν οι άλλοι τον ταυτίζουν με τα μέλη μιας θρησκευτικής ομάδας και εξ αυτού του λόγου φοβάται τη δίωξη. Υπάρχει δίωξη λόγω θρησκείας ακόμα και όταν ο αιτών άσυλο ή άλλα μέλη της θρησκευτικής ομάδας αρνούνται επίμονα ότι η πίστη τους, η ταυτότητά τους και / ή ο τρόπος ζωής τους συνιστά «θρησκεία».

10. Όμοια, όταν αποδίδεται στον αιτούντα άσυλο η προσχώρηση σε συγκεκριμένη θρησκεία, η γέννηση σε συγκεκριμένη θρησκευτική κοινότητα ή η στενή συσχέτιση φυλής και / ή εθνικότητας με τη θρησκεία μπορεί να αποκλείουν την ανάγκη διερεύνησης της προσχώρησής του σε συγκεκριμένη πίστη ή του καλόπιστου ισχυρισμού συμμετοχής του στη συγκεκριμένη κοινότητα.

B. Βάσιμος και δικαιολογημένος φόβος δίωξης

α) Γενικά

11. Το δικαίωμα στην ελευθερία της θρησκείας περιλαμβάνει την ελευθερία να εκδηλώνει κανείς τη θρησκεία του ή τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, μόνος ή μαζί με άλλους, δημόσια ή ιδιωτικά, με τη διδασκαλία, τη λατρεία, την άσκηση και με θρησκευτικές τελετές⁷. Η άσκηση του δικαιώματος μπορεί να περιορισθεί μόνον με τους όρους και τις προϋποθέσεις της παραγράφου 3 του άρθρου 18 του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων⁸.

12. Η δίωξη για θρησκευτικούς λόγους μπορεί να εκδηλώνεται με διάφορες μορφές. Ανάλογα με τα ειδικότερα πραγματικά περιστατικά κάθε υπόθεσης, συμπεριλαμβανομένων των συνεπειών τους για τον ενδιαφερόμενο αιτούντα άσυλο, δίωξη μπορεί να αποτελεί για παράδειγμα η απαγόρευση συμμετοχής σε θρησκευτική κοινότητα, λατρείας δημόσια ή κατ' ιδίαν, θρησκευτικής κατήχησης ή η δυσμενής διακριτική μεταχείριση λόγω της άσκησης θρησκευτικών καθηκόντων ή της ταύτισης με συγκεκριμένη θρησκευτική κοινότητα ή της αλλαγής της θρησκείας⁹. Επίσης, σε κοινότητες όπου υπάρχει επικρατούσα θρησκεία ή στενή σχέση κρατικών και θρησκευτικών θεσμών μπορεί υπό προϋποθέσεις να συνιστά δίωξη¹⁰ η διακριτική μεταχείριση που επικαλείται ο αιτών άσυλο λόγω της παράλειψής του να ασπασθεί την επικρατούσα θρησκεία ή να προσχωρήσει στη λατρεία της. Η δίωξη μπορεί να είναι δια-θρησκευτική (με στόχο τους πιστούς ή τις κοινότητες διαφορετικών θρησκειών), ενδο-θρησκευτική (στους κόλπους της ίδιας θρησκείας, με στόχο διάφορες αιρέσεις ή στους κόλπους της ίδιας αίρεσης) ή συνδυασμός και των δύο. Ο αιτών άσυλο μπορεί να ανήκει σε θρησκευτική μειονότητα ή πλειοψηφία. Φόβο δίωξης λόγω θρησκείας μπορεί να επικαλεστούν σύζυγοι δια-θρησκευτικών γάμων.

13. Όπως ισχύει και στους υπόλοιπους λόγους που αναφέρει η Σύμβαση οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, η ταυτότητα ή ο τρόπος ζωής πρέπει να αντιμετωπίζονται ως θεμελιώδη συστατικά της ταυτότητας του ατόμου που δεν μπορεί να εξαναγκαστεί να απαρνηθεί ή να αποκρύψει ή να αλλάξει προκειμένου να αποφύγει τη δίωξη¹¹. Όμοια, στις περιπτώσεις της δυνατότητας εγκατάστασης σε άλλη περιοχή της χώρας καταγωγής δεν μπορεί να απαιτείται ή να αναμένεται από τον αιτούντα άσυλο να απαρνηθεί τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις για να αποφύγει τη δίωξη στην περιοχή της χώρας καταγωγής που προτείνεται για εγκατάσταση¹². Η Σύμβαση δεν παρέχει προστασία από τη δίωξη λόγω θρησκείας στις περιπτώσεις που ο διωκόμενος είναι υποχρεωμένος να αναλάβει πρωτοβουλίες – εύλογες ή άλλες – για να αποτρέψει την προσβολή των επιθυμιών των διωκτών. Η ορκοδοσία συχνά συνδέεται με την ύπαρξη θρησκευτικών πεποιθήσεων.

14. Κάθε αίτημα ασύλου πρέπει να εξετάζεται εξατομικευμένα, λαμβανομένων υπόψη των ειδικότερων ισχυρισμών. Σε κάθε περίπτωση πρέπει να διερευνηθούν ζητήματα όπως η προσωπι-

⁷ Βλέπε άρθρο 18 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και άρθρο 18 παρ. 1 του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων.

⁸ «3. Η ελευθερία της εκδήλωσης της θρησκείας ή πεποίθησης μπορεί να υπόκειται μόνο σε εκείνους τους περιορισμούς που ορίζει ο νόμος και είναι απαραίτητοι για την προστασία της δημόσιας ασφάλειας, τάξης, υγείας ή ηθών ή των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων».

⁹ Παράγραφος 72 του Εγχειριδίου της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες «για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων», Δ' Έκδοση, Αθήνα 2003.

¹⁰ Άρθρο 27 του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων : «Σε εκείνα τα κράτη όπου υπάρχουν εθνικές, θρησκευτικές ή γλωσσικές μειονότητες, τα πρόσωπα που ανήκουν σε αυτές τις μειονότητες δεν θα στερούνται του δικαιώματος, από κοινού με τα άλλα μέρη της ομάδας τους, να απολαμβάνουν το δικό τους πολιτικό, να ομολογούν τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις και να τις ασκούν ή να χρησιμοποιούν τη δική τους γλώσσα».

¹¹ Βλέπε κατευθυντήριες οδηγίες της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες : «Συμμετοχή σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα» στα πλαίσια του άρθρου 1 Α (2) της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων», παράγραφος 6.

¹² Βλέπε ειδικότερα παραγράφους 19 και 25 στις κατευθυντήριες οδηγίες για τη «Η Δυνατότητα Εγκατάστασης σε Άλλη Περιοχή της Χώρας Καταγωγής» στα πλαίσια του άρθρου 1 Α (2) της Σύμβασης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων».

κότητα και οι προσωπικές εμπειρίες του αιτούντα άσυλο, οι θρησκευτικές του πεποιθήσεις, η ταυτότητα και / ή ο τρόπος ζωής του καθώς και η σημασία που τους αποδίδει, οι συνέπειες των περιορισμών τους, η φύση του ρόλου του και οι δραστηριότητές του στους κόλπους της θρησκείας, εάν οι θρησκευτικές του δραστηριότητες υπέπεσαν ή μπορεί να υποπέσουν στην αντίληψη του διώκτη και εάν μπορεί να οδηγήσουν σε αποτέλεσμα που ισοδυναμεί με δίωξη. Σε αυτό το πλαίσιο «δεν είναι αναγκαίο να στηρίζεται στα προσωπικά βιώματα του αιτούντα άσυλο» ο βάσιμος και δικαιολογημένος φόβος δίωξης. Για παράδειγμα, οι εμπειρίες των φίλων ή των συγγενών του ή άλλων μελών της ίδιας θρησκευτικής ομάδας, δηλαδή όσων βρίσκονται σε όμοια με αυτόν κατάσταση «μπορεί κάλλιστα να αποδεικνύουν ότι είναι βάσιμος ο φόβος του ότι αργά ή γρήγορα θα υποστεί δίωξη»¹³. Μόνη η συμμετοχή σε μια ιδιαίτερη θρησκευτική κοινότητα δεν επαρκεί κατ' αρχήν για να θεμελιώσει αίτημα ασύλου. Είναι ωστόσο δυνατόν, υπό ειδικές συνθήκες, η απλή συμμετοχή να θεμελιώσει επαρκές αίτημα για αναγνώριση του καθεστώτος του πρόσφυγα, ειδικότερα λαμβάνοντας υπόψη τη γενικότερη πολιτική και θρησκευτική κατάσταση στη χώρα καταγωγής που μπορεί να δημιουργεί περιβάλλον πραγματικής ανασφάλειας για τα μέλη της υπό κρίση θρησκευτικής ομάδας¹⁴.

β) Περιορισμοί ή όρια στην άσκηση της θρησκευτικής ελευθερίας

15. Η παράγραφος 3 του άρθρου 18 του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων επιτρέπει περιορισμούς «της ελευθερίας της εκδήλωσης της θρησκείας ή της πεποίθησης» εφόσον «ορίζονται στο νόμο και είναι απαραίτητοι για την προστασία της δημόσιας ασφάλειας, τάξης, υγείας ή ηθών ή των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων». Όπως υπογραμμίζει η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων : «Οι περιορισμοί πρέπει να εφαρμόζονται για τους σκοπούς που προβλέπει ο νόμος, να σχετίζονται άμεσα και να είναι ανάλογοι της ειδικής ανάγκης που εξυπηρετούν. Δεν μπορεί να επιβάλλονται με σκοπό τη διακριτική μεταχείριση ή να εφαρμόζονται με τρόπο που συνιστά διακριτική μεταχείριση»¹⁵. Για να αξιολογηθεί η νομιμότητα των ορίων ή των περιορισμών είναι αναγκαία η ανάλυση της αιτιολογικής βάσης και του τρόπου επιβολής τους. Οι επιτρεπτοί περιορισμοί μπορεί να περιλαμβάνουν μέτρα πρόληψης της εγκληματικής δράσης (για παράδειγμα τελετουργικών φόνων) ή επώδυνων παραδοσιακών πρακτικών και / ή περιορισμούς των θρησκευτικών πρακτικών που παραβιάζουν την αρχή του συμφέροντος του παιδιού, όπως ορίζεται από τα κριτήρια του διεθνούς δικαίου. Άλλος δικαιολογημένος, αλλά και αναγκαίος περιορισμός, είναι η ποινικοποίηση της μισαλλόδοξης συμπεριφοράς, συμπεριλαμβανομένης της εκδήλωσής της στο όνομα της θρησκείας. Η υποστήριξη του περιορισμού της άσκησης της θρησκευτικής ελευθερίας από την πλειοψηφία του πληθυσμού της χώρας καταγωγής του αιτούντα άσυλο και / ή ο περιορισμός της δημόσιας εκδήλωσης της θρησκείας δεν ασκούν επιρροή στην εξέταση του αιτήματος ασύλου.

16. Προκειμένου να αξιολογήσει αν τα όρια ή οι περιορισμοί στην άσκηση της θρησκευτικής ελευθερίας συνιστούν δίωξη ο κριτής του αιτήματος ασύλου πρέπει να λάβει υπόψη όχι μόνο τα διεθνή κριτήρια των δικαιωμάτων του ανθρώπου, συμπεριλαμβανομένων των θεμιτών περιορισμών, αλλά και να εκτιμήσει το εύρος των περιορισμών και τη σοβαρότητα της επαπειλούμενης τιμωρίας στην περίπτωση μη συμμόρφωσης. Πρέπει επίσης να συνεκτιμηθούν η σημασία ή το βάρος της πρακτικής στους κόλπους της θρησκείας και / ή για τον αιτούντα άσυλο προσωπικά. Ο υπεύθυνος να αποφασίσει πρέπει να διερευνήσει προσεκτικά τα προαναφερόμενα ζητήματα, έχοντας υπόψη ότι ό,τι μπορεί να φαίνεται ασήμαντο στον εξωτερικό παρατηρητή μπορεί να εί-

¹³ Παράγραφος 43 του Εγχειριδίου της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες «για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων», Δ' Έκδοση, Αθήνα 2003.

¹⁴ Παράγραφος 73 του Εγχειριδίου της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες «για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων», Δ' Έκδοση, Αθήνα 2003.

¹⁵ Βλέπε Γενικό Σχόλιο της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, παράγραφο 8.

ναι καίριας σημασίας για τις πεποιθήσεις του αιτούντα άσυλο. Είναι μάλλον δύσκολο να συνιστά δίωξη χωρίς επιπρόσθετα στοιχεία η περιοριστική πρακτική που δεν είναι σημαντική για τον αιτούντα άσυλο, αλλά καθοριστικής σημασίας για τη θρησκεία. Αντίθετα, η περιοριστική θρησκευτική πρακτική μπορεί να μην είναι ιδιαίτερη σημαντική για τη θρησκεία, αλλά ιδιαίτερα σημαντική για τον αιτούντα άσυλο, οπότε συνιστά δίωξη που οφείλεται στη συνείδηση ή στην πίστη του.

γ) Διακριτική μεταχείριση

17. Οι αιτήσεις ασύλου που στηρίζονται στη θρησκεία ως λόγο φόβου δίωξης συχνά εμπιρεύουν ισχυρισμούς για διακριτική μεταχείριση¹⁶. Το διεθνές δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου απαγορεύει τη για θρησκευτικούς λόγους διακριτική μεταχείριση αλλά κάθε δυσμενής διάκριση δεν θεμελιώνει βάσιμο λόγο αναγνώρισης του καθεστώτος του πρόσφυγα. Κατά την ανάλυση του αιτήματος ασύλου επιβάλλεται η διάκριση ανάμεσα στην προνομιακή μεταχείριση και στη διάκριση που συνιστά δίωξη γιατί σωρευτικά ή μεμονωμένα περιορίζει σοβαρά τη δυνατότητα του αιτούντα άσυλο να απολαμβάνει τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου. Παραδείγματα μέτρων διάκρισης που ισοδυναμούν με δίωξη είναι, όχι εξαντλητικά, οι διακρίσεις με ουσιωδώς επιζήμιες συνέπειες για τον θιγόμενο, όπως οι σοβαροί περιορισμοί στο δικαίωμά του να κερδίζει τα προς το ζην ή να έχει πρόσβαση σε γενικώς προσιτά εκπαιδευτικά ιδρύματα και / ή υπηρεσίες υγείας. Δίωξη συνιστούν επίσης τα δημοσιονομικά μέτρα που «καταστρέφουν την οικονομική ύπαρξη» συγκεκριμένης θρησκευτικής ομάδας¹⁷.

18. Η ισχύς διακριτικής νομοθεσίας δεν συνιστά καθεαυτή δίωξη αν και μπορεί να είναι σημαντική, ακόμα και ενδεικτική, παράμετρος που κατά συνέπεια είναι αναγκαίο να ληφθεί υπόψη. Η αξιολόγηση της εφαρμογής παρόμοιας νομοθεσίας και οι συνέπειές της στην εξεταζόμενη υπόθεση είναι καίριας σημασίας για τον καθορισμό της δίωξης. Όμοια, η ισχύς νομοθεσίας για τη θρησκευτική ελευθερία δεν συνεπάγεται την προστασία των ατόμων. Σε πολλές περιπτώσεις ενδέχεται να μην εφαρμόζεται στην πράξη ή να αγνοείται για παράδειγμα από τα έθιμα ή τις παραδόσεις.

19. Η διάκριση μπορεί να εκδηλώνεται με τη μορφή των περιορισμών των θρησκευτικών πεποιθήσεων ή της άσκησης της ίδιας της θρησκείας. Στους περιορισμούς συγκαταλέγονται για παράδειγμα οι κυρώσεις που επιβάλλονται στις περιπτώσεις της αλλαγής της θρησκείας (αποστασία) ή του προσηλυτισμού ή των τελετών που χαρακτηρίζουν συγκεκριμένη θρησκεία. Η υποχρεωτική καταγραφή των θρησκευτικών ομάδων και η ισχύς ειδικών κανονισμών περιοριστικών της άσκησης της θρησκευτικής ελευθερίας ή συνείδησης μπορεί να έχουν εξίσου ως στόχο ή ως συνέπεια τη διακριτική μεταχείριση. Παρόμοιοι περιορισμοί είναι θεμιτοί μόνον εφόσον «προ-

---

¹⁶ «54. Διαφορές στη μεταχείριση διαφόρων κοινωνικών ομάδων υπάρχουν πράγματι σε μεγαλύτερη ή μικρότερη έκταση σε πολλές κοινωνίες. Πρόσωπα που τους επιφυλάσσεται λιγότερο ευμενής μεταχείριση εξαιτίας τέτοιων διαφορών δεν είναι κατ' ανάγκη θύματα δίωξης. Μόνο σε ορισμένες περιπτώσεις η διάκριση αυτή συνιστά δίωξη. Αυτό συμβαίνει μόνον όταν τα μέτρα διάκρισης καταλήγουν σε συνέπειες ουσιωδώς επιζήμιου χαρακτήρα για το πρόσωπο που τα υφίσταται, π.χ. σοβαρούς περιορισμούς στο δικαίωμά του να κερδίζει τα προς το ζην, στο δικαίωμά του να ασκεί τη θρησκεία του ή στο δικαίωμά του πρόσβασης σε γενικώς προσιτά εκπαιδευτικά ιδρύματα. 55. Όπου τα μέτρα δυσμενούς διάκρισης δεν είναι καθαυτά σοβαρά, είναι ωστόσο δυνατό να προκαλούν δικαιολογημένο φόβο δίωξης, εάν προξενούν στη συνείδηση του εν λόγω προσώπου συναισθήματα ανησυχίας και ανασφάλειας για το μέλλον του. Εάν ανάλογα μέτρα, αυτά καθ' εαυτά, συνιστούν δίωξη, συνιστούν δίωξη, αυτό πρέπει να καθορισθεί λαμβανομένων υπόψη όλων των συνθηκών. Ο ισχυρισμός για την ύπαρξη φόβου δίωξης είναι περισσότερο βάσιμος όταν ένα πρόσωπο υπήρξε θύμα μιας σειράς μέτρων δυσμενούς μεταχείρισης αυτού του τύπου, και όταν μ' αυτόν τον τρόπο εμπλέκεται ένα στοιχείο συσσώρευσης λόγων». Εγχειρίδιο της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες «για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων», Δ' Έκδοση, Αθήνα 2003.

¹⁷ Βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 15.

βλέπονται στο νόμο, είναι αντικειμενικοί, εύλογοι και σαφείς και κατά συνέπεια δεν έχουν ως στόχο ή ως συνέπεια την ίδρυση δυσμενούς διάκρισης»¹⁸.

δ) Εξαναγκασμός σε αλλαγή της θρησκείας

20. Η αναγκαστική αλλαγή θρησκειώματος είναι σοβαρή παραβίαση του θεμελιώδους δικαιώματος στην ελευθερία της θρησκείας, της σκέψης και της συνείδησης και συχνά πληροί τα αντικειμενικά στοιχεία της δίωξης. Ο αιτών άσυλο θα πρέπει να αποδείξει το υποκειμενικό στοιχείο, δηλαδή φόβο για τη δίωξη που συνιστά γι' αυτόν ατομικά η αλλαγή της θρησκείας. Γενικά, η προϋπόθεση αυτή πληρείται εάν εντάσσονται σε διαφορετική θρησκεία οι πεποιθήσεις του ή η πίστη του ή η ταυτότητά του ή ο τρόπος ζωής του ή εάν έχει επιλέξει να αποκοπεί από κάθε θρησκευτική κοινότητα ή δόγμα. Είναι απαραίτητη η εξατομικευμένη αξιολόγηση της αλλαγής ή της επαπειλούμενης αλλαγής της θρησκείας στις περιπτώσεις όπου ο αιτών άσυλο δεν είχε ιδιαίτερη θρησκευτική πεποίθηση (συμπεριλαμβανομένης της αθεΐας) ούτε σαφή ταυτότητα στο πλαίσιο συγκεκριμένης θρησκείας ή θρησκευτικής κοινότητας (για παράδειγμα μπορεί να πρόκειται για πράξη χωρίς προσωπικές συνέπειες).

ε) Αναγκαστική συμμόρφωση ή τήρηση θρησκευτικών πρακτικών

21. Η αναγκαστική συμμόρφωση με θρησκευτικές πρακτικές μπορεί να εκδηλώνεται για παράδειγμα με τη μορφή της κατήχησης που είναι ασυμβίβαστη με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις, την ταυτότητα ή τη ζωή του παιδιού ή των γονέων του παιδιού¹⁹. Μπορεί να συνιστάται στην υποχρέωση συμμετοχής σε θρησκευτικές τελετές ή στην ορκοδοσία σε συγκεκριμένα θρησκευτικά σύμβολα. Προκειμένου να καθορισθεί εάν αυτή η αναγκαστική συμμόρφωση συνιστά δίωξη πρέπει να εξεταστούν οι πολιτικές ή οι πράξεις με τις οποίες ο ενδιαφερόμενος ή η ομάδα υποχρεούται να συμμορφωθεί, η αντίθεσή τους στις προσωπικές πεποιθήσεις, ταυτότητα ή τρόπο ζωής τους καθώς και η τιμωρία που επισύρει η μη συμμόρφωση. Παρόμοια αναγκαστική συμμόρφωση μπορεί να συνιστά δίωξη όταν είναι μη ανεκτή επέμβαση στις θρησκευτικές πεποιθήσεις, ταυτότητα ή τρόπο ζωής του αιτούντα άσυλο και / ή η μη συμμόρφωση έχει ως συνέπεια τη δυσανάλογη τιμωρία.

22. Αναγκαστική συμμόρφωση μπορεί να αποτελεί και η υπαγωγή στις διατάξεις ιδιαίτερου ποινικού ή αστικού κώδικα που αφορά θρησκευτικό δόγμα που δεν υποχρεούνται να ασπάζονται όσοι δεν πιστεύουν σ' αυτό. Σε αυτήν την περίπτωση δίωξη συνιστούν οι διακριτικής φύσης ουσιαστικές και διαδικαστικές εγγυήσεις που περιλαμβάνει ο κώδικας και ειδικότερα το διαφορετικό επίπεδο κυρώσεων που προβλέπεται για τους πιστούς και τους μη πιστούς. Δίωξη συνιστούν επίσης οι δυσανάλογες κυρώσεις που προβλέπονται για παράβαση του νόμου (για παράδειγμα φυλάκιση για τη βλασφημία ή για τη λατρεία άλλης θρησκείας ή θάνατος για τη μοιχεία) ανεξάρτητα από την ιδιότητα των παραβατών ως πιστών της ίδιας θρησκείας. Παρόμοιες υποθέσεις ανακύπτουν συχνά όταν είναι περιορισμένος ή ανύπαρκτος ο διαχωρισμός του κράτους από τη θρησκεία.

23. Μπορεί ο θρησκευτικός κώδικας να συνιστά δίωξη όχι μόνον όταν αφορά τους αλλόθρησκους αλλά όταν εφαρμόζεται στους διαφωνούντες ή στους πιστούς της ίδιας θρησκείας. Για παράδειγμα, η εφαρμογή νομοθεσίας κατά της βλασφημίας μπορεί να χρησιμοποιείται για να

¹⁸ Special Rapporteur on freedom of religion or belief, Interim report annexed to Note by the Secretary General, "Elimination of all forms of Religious Intolerance", UN.doc. A/58/926, 19.8.2003, paragraphs 134-135.

¹⁹ Η παράγραφος 4 του άρθρου 18 του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων ορίζει ότι «τα κράτη μέρη στο παρόν Σύμφωνο αναλαμβάνουν την υποχρέωση να σέβονται την ελευθερία των γονέων και, όπου ισχύει, των νομίμων κηδεμόνων, να εξασφαλίζουν τη θρησκευτική και ηθική αγωγή των παιδιών τους σύμφωνα με τις δικές τους πεποιθήσεις».

καταπνίξει την πολιτική θέση των ομοθρήσκων και να συνιστά δίωξη για θρησκευτικούς και / ή πολιτικούς λόγους ακόμα και όταν αφορά στους πιστούς της ίδιας θρησκείας.

Γ. Ειδικές περιπτώσεις

α) Γένος

24. Η παράμετρος του γένους πρέπει να εξετάζεται με ιδιαίτερη προσοχή στα αιτήματα ασύλου που στηρίζονται στη θρησκεία ως λόγο φόβου δίωξης καθώς οι γυναίκες και οι άντρες μπορεί να φοβούνται ή να υπομένουν δίωξη για λόγους θρησκευτικούς με διαφορετικούς τρόπους. Σχετικά στοιχεία είναι εν προκειμένω οι επιταγές ένδυσης, οι περιορισμοί κυκλοφορίας, οι επώδυνες παραδοσιακές πρακτικές ή η άνιση ή η διακριτική μεταχείριση συμπεριλαμβανομένης της νομοθεσίας που προβλέπει διακριτική μεταχείριση και / ή τιμωρία²⁰. Σε κάποιες χώρες νεαρά κορίτσια υποχρεώνονται στο όνομα της θρησκείας να εκπληρώνουν παραδοσιακά δουλοπρεπή καθήκοντα ή να παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες στους κληρικούς ή άλλους άντρες. Μπορεί επίσης να εξαναγκάζονται στη σύναψη γάμου χωρίς να έχουν συμπληρώσει την προβλεπόμενη νόμιμη ηλικία, να τιμωρούνται για εγκλήματα τιμής στο όνομα της θρησκείας ή να υπόκεινται σε γυναικεία κλειτοριδεκτομή για θρησκευτικούς λόγους. Σε άλλες μπορεί τα νεαρά κορίτσια να προσφέρονται σε θεότητες και εν συνεχεία να αγοράζονται από όσους πιστεύουν ότι έτσι θα εκπληρωθούν κάποιες ευχές τους. Κάποιες κοινότητες χαρακτηρίζουν τις γυναίκες «μάγισσες» και τις καταδικάζουν σε θάνατο στην πυρά ή δια λιθοβολισμού²¹. Οι προαναφερόμενες πρακτικές μπορεί να επικροτούνται από πολιτισμικής άποψης στην κοινότητα καταγωγής της αιτούσας άσυλο, αλλά συνιστούν δίωξη. Επιπλέον, η δίωξη μπορεί να οφείλεται στη σύναψη γάμου ή σχέσης με κάποιον που ανήκει σε διαφορετική θρησκευτική ομάδα. Δεν πρέπει να εκλαμβάνονται ως ιδιωτική διαφορά οι ισχυρισμοί του αιτούντα άσυλο που επικαλείται ότι τα κρατικά όργανα δεν επιθυμούν ή αδυνατούν να τον προστατεύσουν από την προαναφερόμενη μεταχείριση λόγω του γένους του: απεναντίας πρόκειται για βάσιμο λόγο αναγνώρισης του καθεστώτος του πρόσφυγα.

β) Αντιρρησίες συνείδησης

25. Κάποιες θρησκείες ή αιρέσεις εμπεριέχουν δοξασίες που υποχρεώνουν τους πιστούς να απέχουν από τη στρατιωτική θητεία και σημαντικός αριθμός αιτούντων άσυλο που επικαλούνται φόβο δίωξης λόγω των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων ζητούν προστασία βάσει της άρνησής τους να υπηρετήσουν στις ένοπλες δυνάμεις της χώρας καταγωγής τους. Συνήθως, στις χώρες όπου η στρατιωτική θητεία είναι υποχρεωτική η παράλειψη εκπλήρωσης των στρατιωτικών υποχρεώσεων τιμωρείται από το νόμο. Επιπλέον, ανεξάρτητα από τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της στρατιωτικής θητείας η λιποταξία θεωρείται κατά κανόνα ποινικό αδίκημα²².

²⁰ Βλέπε κατευθυντήριες οδηγίες της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες «Ερμηνεία της δίωξης λόγω γένους στα πλαίσια εφαρμογής του άρθρου 1 Α (2) της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων».

²¹ Για την περιγραφή παρόμοιων πρακτικών βλέπε «Integration of the Human Rights of Women and the Gender Perspective Violence against Women», Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, που έχει υποβληθεί σύμφωνα με την απόφαση 2001/49 της Επιτροπής των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, «Cultural practices in the family that are violent towards women», E/CN.4/2002/82, 31.1.2002, στο διαδίκτυο: www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf - «Droits civils et politiques et, notamment: intolerance religieuse», έκθεση που υποβλήθηκε από τον κύριο Abdelfattah Amor, ειδικό απεσταλμένο σύμφωνα με την απόφαση 2001/42 της Επιτροπής των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Παράρτημα «Etude sur la liberte de religion ou de conviction et la condition de la femme au regard de la religion et des traditions», E/CN.4/2002/73/Add.2, 5.4.2002, διαθέσιμο μόνον στη γαλλική στο διαδίκτυο στη διεύθυνση: www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf.

²² Παράγραφοι 167-174 του Εγχειριδίου της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες «για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων», Δ' Έκδοση, Αθήνα 2003.

26. Όταν η στρατιωτική θητεία είναι υποχρεωτική το καθεστώς του πρόσφυγα μπορεί να αναγνωρισθεί στον αιτούντα άσυλο μόνον εάν η άρνησή του να εκπληρώσει τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις στηρίζεται σε ειλικρινείς πολιτικές, θρησκευτικές ή ηθικές πεποιθήσεις ή ισχυρούς συνειδησιακούς λόγους²³. Στο πλαίσιο εξέτασης παρόμοιων αιτημάτων ανακύπτει η διάκριση ανάμεσα στην ποινική δίωξη και στη δίωξη για τους λόγους που αναφέρονται στη Σύμβαση του 1951. Κατά κανόνα η ποινική δίωξη και η τιμωρία που προβλέπει η νομοθεσία δεν συνιστούν δίωξη²⁴ αν και υπάρχουν κάποιες εξαιρέσεις. Στις περιπτώσεις των αντιρρησιών συνείδησης, η γενικής εφαρμογής νομοθεσία μπορεί ανάλογα με τις ειδικότερες περιστάσεις να έχει ως συνέπεια τη δίωξη, όταν για παράδειγμα πλήττει διαφορετικά συγκεκριμένες ομάδες, εφαρμόζεται ή ισχύει με τρόπο που συνιστά διακριτική μεταχείριση, η τιμωρία που προβλέπει είναι υπερβολικά ή δυσανάλογα αυστηρή ή όταν εύλογα δεν μπορεί να αναμένεται από τον αιτούντα άσυλο να εκπληρώσει τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις λόγω των ειλικρινών πεποιθήσεων του ή των θρησκευτικών του πιστεύω. Όταν προβλέπεται εναλλακτική θητεία, όπως η κοινωνική θητεία, δεν υπάρχει βάση για αίτημα παροχής διεθνούς προστασίας. Όμως, κάποιες μορφές κοινωνικής θητείας μπορεί να είναι τόσο επιβαρυντικές ώστε να θεωρείται ότι αποτελούν μορφή τιμωρίας ή μπορεί να απαιτούν εκτέλεση πράξεων που σαφώς προδίδουν τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του αιτούντα άσυλο. Αλλά και όταν η άρνηση εκπλήρωσης της στρατιωτικής θητείας δεν επισύρει αυστηρές κυρώσεις το καθεστώς του πρόσφυγα μπορεί να αναγνωρισθεί στον αιτούντα άσυλο που εξαιτίας της άρνησής του να υπηρετήσει στις ένοπλες δυνάμεις της χώρας καταγωγής του επικαλείται βάσιμο και δικαιολογημένο φόβο κακομεταχείρισης, διακριτικής μεταχείρισης ή κακοποίησης από άλλους συμπολίτες του (για παράδειγμα στρατιώτες, τοπικές αρχές ή γείτονες).

III. Ζητήματα διαδικασίας

α) Γενικά

27. Τα ακόλουθα σημεία, γενικής φύσης, έχουν ιδιαίτερη σημασία για την εξέταση των αιτημάτων ασύλου που στηρίζονται στη θρησκεία ως λόγο φόβου δίωξης:

α) οι θρησκευτικές πρακτικές, παραδόσεις ή πεποιθήσεις μπορεί να είναι περίπλοκες και να ποικίλουν στους διάφορους κλάδους ή αιρέσεις μιας θρησκείας, από χώρα σε χώρα ή από περιοχή σε περιοχή. Για το λόγο αυτό είναι αναγκαίες οι αξιόπιστες, επίκαιρες, έγκυρες και εξειδικευμένες κατά χώρα, περιοχή, αίρεση ή κλάδο πληροφορίες.

β) για τον καθορισμό του καθεστώτος του πρόσφυγα στις περιπτώσεις φόβου δίωξης που στηρίζεται στη θρησκεία μπορεί να αξιοποιηθούν η συνδρομή ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων με εξειδικευμένες γνώσεις για τη χώρα, περιοχή και πλαίσιο του συγκεκριμένου αιτήματος ασύλου και / ή οι μαρτυρικές καταθέσεις άλλων ομοθρήσκων.

γ) οι κριτές πρέπει να είναι αντικειμενικοί και να μην καταλήγουν σε συμπεράσματα βασιζόμενοι στις προσωπικές τους εμπειρίες, ακόμα και όταν πιστεύουν στην ίδια θρησκεία με αυτήν των αιτούντων άσυλο. Πρέπει να αποφεύγονται γενικές κρίσεις για μια συγκεκριμένη θρησκεία ή τους πιστούς της.

δ) αποφασίζοντας επί αιτημάτων ασύλου που στηρίζονται στη θρησκεία ως λόγο φόβου δίωξης οι κριτές πρέπει να εξετάζουν τη συχνή αλληλεπίδραση της θρησκείας με το γένος, τη φυλή, την εθνότητα, τους πολιτισμικούς κανόνες, την ταυτότητα, τον τρόπο ζωής και άλλους παράγοντες.

²³ Παράγραφος 170 του Εγχειριδίου της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες «για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων», Δ' Έκδοση, Αθήνα 2003.

²⁴ Παράγραφοι 55-60 του Εγχειριδίου της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες «για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων», Δ' Έκδοση, Αθήνα 2003.

ε) κατά την επιλογή των υπεύθυνων της συνέντευξης και των διερμηνέων πρέπει να επιδεικνύεται ευαισθησία όσον αφορά στις πολιτισμικές, θρησκευτικές πτυχές ή στις ιδιαιτερότητες του γένους που ενδέχεται να κωλύουν την επικοινωνία²⁵.

στ) οι υπεύθυνοι της συνέντευξης πρέπει να γνωρίζουν ότι ενδέχεται να αντιμετωπίσουν την εκδήλωση αρνητικής συμπεριφοράς του διερμηνέα προς τον αιτούντα άσυλο είτε επειδή είναι ομόθρησκος είτε επειδή είναι αλλόθρησκος ή το φόβο του αιτούντα άσυλο να εκφρασθεί ελεύθερα. Και στις δύο περιπτώσεις πλήττεται η κατάθεση / η μαρτυρία του αιτούντα άσυλο. Κατά τα ισχύοντα για όλες τις αιτήσεις ασύλου καίριας σημασίας είναι η εξειδικευμένη γνώση των διερμηνέων σε θέματα ορολογίας.

β) Αξιοπιστία

28. Η αξιοπιστία είναι ζήτημα καίριας σημασίας κατά την εξέταση των αιτημάτων ασύλου όπου ο φόβος δίωξης οφείλεται στη θρησκεία. Αν και μπορεί να είναι χρήσιμο για τους κριτές στο πλαίσιο της έρευνας και της προετοιμασίας τους να καταγράφουν τα ζητήματα που θα καλύψουν κατά τη συνέντευξη δεν είναι πάντα αναγκαία ή βοηθητική η εξέταση ή η δοκιμασία του αιτούντα άσυλο όσον αφορά στις δοξασίες ή στις γνώσεις του για τη θρησκεία που πρεσβεύει. Σε κάθε περίπτωση η εξέταση των γνώσεων του αιτούντα άσυλο πρέπει να εντάσσεται στο πλαίσιο των ειδικότερων περιστάσεων της υπόθεσής του, ειδικά επειδή η γνώση μπορεί να εξαρτάται από το κοινωνικό, οικονομικό ή μορφωτικό υπόβαθρο και / ή την ηλικία ή το φύλο του.

29. Η εμπειρία αναδεικνύει ότι είναι χρήσιμη η εφαρμογή του διηγηματικού τύπου ερωτήσεων, συμπεριλαμβανομένων των ανοικτών – κλειστών ερωτήσεων που επιτρέπουν στον αιτούντα άσυλο να εξηγήσει τη σημασία που αποδίδει στη θρησκεία, στις λατρευτικές πρακτικές που συμμετέχει (ή που απέφυγε να συμμετάσχει φοβούμενος τη δίωξη) ή σε άλλα σχετικά γεγονότα που αφορούν στο φόβο δίωξης. Οι πληροφορίες για τα θρησκευτικά βιώματα του αιτούντα άσυλο μπορούν να αντληθούν με ερωτήσεις που αφορούν στην λεπτομερειακή περιγραφή του τρόπου που ασπάστηκε τη θρησκεία, του τόπου και του τρόπου λατρείας και των τελετών που συμμετείχε, της σημασίας που αποδίδει στην πίστη ή των αξιών που πιστεύει ότι διαπνέουν τη θρησκεία. Για παράδειγμα, ο αιτών άσυλο μπορεί να μην γνωρίζει να απαγγείλει τις Δέκα Εντολές ή να αγνοεί τα ονόματα των Δώδεκα Ιμάμηδων, αλλά να είναι σε θέση να αποδείξει ότι κατανοεί γενικότερα το βασικό δόγμα της θρησκείας. Οι πληροφορίες που αφορούν στη θρησκευτική ταυτότητα ή στον τρόπο ζωής του αιτούντα άσυλο είναι συχνά οι καταλληλότερες και οι πλέον χρήσιμες ακόμα και αναγκαίες για τη διαμόρφωση της κρίσης κατά την εξέταση του αιτήματος ασύλου. Υπογραμμίζεται ότι η λεπτομερής γνώση της θρησκείας δεν σημαίνει κατ' ανάγκη ειλικρίνεια της πίστης.

30. Όπως προαναφέρθηκε, οι αιτούντες άσυλο μπορεί να διώκονται για τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις ακόμα και όταν δεν γνωρίζουν ή γνωρίζουν ελάχιστα για το δόγμα που πιστεύουν ή για τις πρακτικές της θρησκείας που πρεσβεύουν. Παρόμοια έλλειψη γνώσεων μπορεί να εξηγηθεί από περαιτέρω διερεύνηση των ειδικότερων πρακτικών της υπό κρίση θρησκείας ή των προσωπικών και υποκειμενικών πτυχών της υπόθεσης. Για παράδειγμα, το επίπεδο της καταστολής συγκεκριμένης θρησκευτικής ομάδας μιας κοινωνίας μπορεί να περιορίζει σοβαρά την ικανότητα των μελών της να σπουδάσουν ή να ασκούν τα λατρευτικά τους καθήκοντα. Σημειώνεται ότι η κατήχηση που παρέχεται σε ένα κατασταλακτικό περιβάλλον δεν ανατίθεται κατ' ανάγκη σε εξειδικευμένος δασκάλους. Οι γυναίκες ειδικότερα συχνά δεν έχουν πρόσβαση στη θρησκευτική παιδεία. Όσοι διαμένουν σε γεωγραφικά απομακρυσμένες κοινότητες μπορεί να αντιμετωπίζουν δίωξεις λόγω των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων αλλά να γνωρίζουν ελάχιστα για τις πρακτικές της θρησκείας που ασπάζονται. Με την πάροδο του χρόνου οι κοινότητες μπορεί να προσαρ-

²⁵ Βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 20.

μόζουν τις ιδιαίτερες θρησκευτικές πρακτικές ή τα πιστεύω τους στις ανάγκες τους. Επίσης, όταν μια θρησκεία έχει εισαχθεί σε μια κοινότητα με μακροχρόνιες παραδόσεις οι πιστοί συνδυάζουν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα και τις πεποιθήσεις τους με την παράδοσή τους. Για παράδειγμα, ο αιτών άσυλο μπορεί να μην είναι σε θέση να διακρίνει τις χριστιανικές από τις ανιμιστικές πρακτικές.

31. Μικρότερης έκτασης θρησκευτική γνώση έχει όποιος πιστεύει από τη γέννησή του σε μια θρησκεία αλλά δεν την ασκεί εκτεταμένα. Δεν απαιτείται γνώση όταν η συγκεκριμένη θρησκευτική πεποίθηση αποδίδεται στον αιτούντα άσυλο.

32. Όμως, μπορεί να αναμένεται λεπτομερέστερη γνώση όσων ισχυρίζονται ότι είναι θρησκευτικοί αρχηγοί ή έχουν παρακολουθήσει ουσιαστική κατάρτιση. Στις περιπτώσεις παρόμοιας θρησκευτικής εκπαίδευσης ή κατάρτισης δεν είναι αναγκαία η πλήρης συμμόρφωση σε αντικειμενικά εξεταζόμενα πρότυπα, καθώς μπορεί να διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή ή από χώρα σε χώρα. Μπορεί όμως να είναι σχετική με τη θρησκεία η αποσαφήνιση του ρόλου τους και η σημασία κάποιων πρακτικών ή τελετών. Ακόμα και αιτούντες άσυλο με υψηλό επίπεδο θρησκευτικής μόρφωσης ή παιδείας μπορεί να μην γνωρίζουν διδασκαλίες ή πρακτικές περίπλοκες, επίσημης ή σκοτεινής φύσης.

33. Μπορεί να απαιτούνται συμπληρωματικές ή διαδοχικές συνεντεύξεις όταν κάποιες δηλώσεις ή ισχυρισμοί του αιτούντα άσυλο αντιβαίνουν σε προηγούμενες δηλώσεις ή στη γενικότερη κατανόηση των θρησκευτικών πρακτικών των ομοθρήσκων τους στην υπό κρίση περιοχή ή περιφέρεια. Στους αιτούντες άσυλο πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα να επεξηγούν κάθε ασυνέπεια ή ασυμφωνία της προσωπικής τους ιστορίας.

γ) Αλλαγή της θρησκείας εκτός της χώρας καταγωγής

34. Η αλλαγή της θρησκείας μετά την αναχώρηση από τη χώρα καταγωγής μπορεί να οδηγήσει στην αναγνώριση του καθεστώτος του «επί τόπου πρόσφυγα»²⁶. Σε παρόμοιες περιπτώσεις ανακύπτουν ιδιαίτεροι προβληματισμοί για την αξιοπιστία των αιτούντων άσυλο και είναι αναγκαία η αυστηρή και ενδελεχής εξέταση των περιστάσεων και της ειλικρίνειας της αλλαγής της θρησκείας. Ο κριτής του αιτήματος ασύλου θα πρέπει να αξιολογήσει τη φύση και τη σχέση των θρησκευτικών πεποιθήσεων του αιτούντα άσυλο στη χώρα καταγωγής και των νέων που ασπάζεται στη χώρα ασύλου, κάθε δυσαρέσκεια για τη θρησκεία που πρέσβευε στη χώρα καταγωγής, και οφείλεται για παράδειγμα στις θέσεις του όσον αφορά στο γένος ή στο σεξουαλικό προσανατολισμό, τον τρόπο που έμαθε για τη νέα θρησκεία στη χώρα ασύλου, τα βιώματά του σε σχέση με τη νέα θρησκεία, την πνευματική του κατάσταση και την ύπαρξη επιβεβαιωτικών στοιχείων που αναδεικνύουν την εμπλοκή του και την προσχώρησή του στη νέα θρησκεία.

35. Τόσο οι ειδικότερες περιστάσεις στη χώρα ασύλου όσο και τα εξατομικευμένα χαρακτηριστικά της υπόθεσης μπορεί να δικαιολογούν την συμπληρωματική ενδελεχή εξέταση συγκεκριμένων ισχυρισμών. Η εξέταση των θρησκευτικών γνώσεων των αιτούντων άσυλο είναι περιορισμένης σημασίας όταν για παράδειγμα στη χώρα ασύλου τοπικές θρησκευτικές ομάδες προσηλτίζουν συστηματικά και οργανωμένα για να διευκολύνουν την πρόσβαση τους στην επιλογή της διαδικασίας της μετεγκατάστασης και / ή όταν η «προγύμναση» ή η «συμβουλευτική» των αιτούντων άσυλο είναι σύνηθες φαινόμενο. Ο υπεύθυνος της συνέντευξης πρέπει να υποβάλει ερωτήσεις ανοικτού τύπου και να προσπαθήσει να διαπιστώσει τα κίνητρα για την αλλαγή της θρησκείας και την επίδρασή της στη ζωή του αιτούντα άσυλο. Κριτήριο είναι σε κάθε περίπτωση ο βάσιμος και δικαιολογημένος φόβος του αιτούντα άσυλο ότι θα υποστεί στη χώρα καταγωγής του δί-

²⁶ Για παράδειγμα στις περιπτώσεις όπου ο αιτών άσυλο παντρεύεται στη χώρα ασύλου με αλλόθρησκο ή μπει τα παιδιά του σε άλλη θρησκεία και εξαιτίας αυτής της στάσης του φοβάται ότι θα υποστεί δίωξη από τις αρχές της χώρας καταγωγής του.

ωξη για έναν από τους λόγους της Σύμβασης. Κατά συνέπεια, θα πρέπει να διερευνηθεί εάν η αλλαγή της θρησκείας υπέπεσε στην αντίληψη των αρχών της χώρας καταγωγής του και ο τρόπος της πιθανής αντιμετώπισής του από αυτές²⁷. Απαιτούνται λεπτομερείς πληροφορίες για την κατάσταση που επικρατεί στη χώρα καταγωγής του προκειμένου να καθορισθεί εάν ο φόβος δίωξης είναι αντικειμενικά βάσιμος.

36. Οι αποκαλούμενες «ιδιοτελείς» δραστηριότητες του αιτούντα άσυλο δεν αποδεικνύουν βάσιμο και δικαιολογημένο φόβο δίωξης για έναν από τους λόγους της Σύμβασης εάν η καιροσκοπική τους φύση είναι προφανής για όλους, συμπεριλαμβανομένων των αρχών της χώρας καταγωγής, και δεν επισύρουν σοβαρές και επικίνδυνες συνέπειες για τον ενδιαφερόμενο εάν επιστρέψει. Όμως, σε κάθε περίπτωση πρέπει να εξεταστούν οι συνέπειες της επιστροφής στη χώρα καταγωγής και κάθε ενδεχόμενη βλάβη που δικαιολογεί το καθεστώς του πρόσφυγα ή προστασία συμπληρωματικής μορφής. Αν διαπιστωθεί ότι ο ισχυρισμός είναι ιδιοτελής αλλά παρόλα αυτά ο αιτών άσυλο εκφράζει βάσιμο και δικαιολογημένο φόβο δίωξης εάν επιστρέψει απαιτείται η παροχή διεθνούς προστασίας. Όμως, η προφανής καιροσκοπική φύση της δράσης του μπορεί να βαρύνει αρνητικά όταν εξετάζονται οι πιθανές διαθέσιμες διαρκείς λύσεις, όπως για παράδειγμα ο τύπος του καθεστώτος διαμονής.

Γενεύη, 28.4.2004

---

²⁷ Παράγραφος 96 του Εγχειριδίου της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες «για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων», Δ' Έκδοση, Αθήνα 2003.